

Samenvatting Thema 9: Gedrag

Basisstof 1

Gedrag: alle zichtbare dingen die mensen en dieren doen

Voorbeelden van gedrag: slapen, herkauwen, elkaar pesten, zweten, lopen, poepen

Gedrag is een respons (reactie) op een prikkel (invloed vanuit omgeving)

Reactie kan uitgevoerd worden door spieren (bv. bewegen) of klieren (bv. speeksel maken)

Spieren en klieren krijgen impulsen vanuit hersenen.

Gedrag bestaat uit allerlei handelingen.

Ethologie is wetenschap die gedrag bestudeert (etholoog = gedragswetenschapper)

Gedrag moet je kunnen beschrijven:

- objectief
- alleen feiten (bv. de hond heeft de staart tussen de benen)
- geen meningen (fout is dus: de hond is bang)

Ethogram: lijst met handelingen die een dier uitvoert

Protocol: handelingen die achter elkaar in een bepaalde volgorde te zien zijn

Wanneer handelingen achter elkaar een bedoeling hebben (bv. voor de voortplanting) dan heten deze samen een gedragsketen. De gedragingen horen dan ook bij elkaar.

Voorbeeld van gedragsketen (stekelbaarsjes):

1. vrouwtje in territorium zwemmen – mannetje doet de zigzag-dans
2. vrouwtje neemt baltshouding aan – mannetje naar nest zwemmen
3. vrouwtje volgt mannetje – mannetje gaat op zijn zij liggen bij nest
4. vrouwtje gaat nest binnen – mannetje gaat sidderen
5. vrouwtje zet eitjes af en verdwijnt – mannetje bevrucht eitjes – mannetje gaat waaiëren

Belangrijke afbeeldingen:

- ethogram / protocol
- zig-zag-dans stekelbaarsje

Basisstof 2

Gedrag ontstaat door prikkels en factoren die motivatie verhogen (= inwendige prikkels)

Twee soorten prikkels:

- inwendige prikkels: komen van binnen uit het lichaam
 - o voorbeelden: honger, dorst, hormonen
- uitwendige prikkels: prikkels die het dier waarneemt met zintuigen
 - o voorbeelden: prooi zien, voedsel ruiken, een open bek met rode keel zien

Sleutelprikkel: dé prikkel die het dier aanzet tot gedrag

- voorbeeld 1:
 - o prikkel = rode snavelvlek bij meeuwenouder
 - o respons = pikken tegen de snavel door jong
- voorbeeld 2:
 - o prikkel: pikkel tegen snavel door jong
 - o respons: voedsel opbraken door meeuwenouder

Supranormale prikkel: sterkere prikkel dan sleutelprikkel

- voorbeeld 1:
 - o prikkel: rood/wit gestreept potlood
 - o respons: heel vaak tegen potlood tikken door jong
- voorbeeld 2:
 - o prikkel: een groter (kunst-)ei naast het nest leggen
 - o respons: het (kunst-)ei proberen binnen het nest te rollen
- voorbeeld 3:
 - o prikkel: lange hakken onder damesschoenen
 - o respons: meer aandacht door mannen (want langere benen)
- voorbeeld 4:
 - o prikkel: rode lippenstift
 - o respons: meer aandacht want aantrekkelijker

Belangrijke afbeeldingen:

- territoriumgedrag
- dreiggedrag
- sleutelprikkel / supranormale prikkel

Basisstof 3

Gedrag is aangeboren (erfelijk) of aangeleerd

Gedrag dat te zien is bij pasgeboren jongen is vaak erfelijk gedrag.

Gedrag moet aangeleerd worden om beter te kunnen overleven.

Leerprocessen:

- Inprenting: leren in een korte periode, vaak vlak na de geboorte
 - o voorbeeld: achter de moeder aanlopen, ouders of soortgenoten herkennen
- Gewenning: wanneer de prikkels blijven komen en er geen respons of reactie meer op komt
 - o voorbeeld: harde geluiden of lichtflitsen in de disco, tikkende wekker, kleding op de huid
- Conditionering: aanleren van gedrag doordat er een beloning is (kunstje leren = dresseren)
 - o voorbeeld: hond van pavlov (bel laten horen – hond maakt speeksel)
- Trial-and-error: ook soort conditioneren maar dan vaak met straf i.p.v. beloning
 - o voorbeeld: zwart-gele beestjes zijn giftig of smaken vies
- Imiteren: het nadoen van gedrag van soortgenoten / andere dieren / mensen
 - o voorbeeld: fluiten door vogels, hulpmiddelen gebruiken om voedsel te pakken
- Inzicht: als een mens of dier door leerprocessen en opgedane ervaringen uit het verleden toe te passen een probleem kan oplossen
 - o voorbeeld: de chimpansee kan bij de bananen door losse kistjes op te stapelen en er op te gaan staan

Basisstof 4

Vormen van gedrag:

- Sociaal gedrag: gedrag dat soortgenoten ten opzichte van elkaar vertonen
 - o Territoriumgedrag: gedrag om gebied rondom nest of voedingsplaats te verdedigen
 - o Dreiggedrag: gedrag waarbij
 - aanvalsgedrag: aanvallen om bv. jongen te verdedigen
 - vluchtgedrag: vluchten om te overleven
 - overspronggedrag: het dier doet iets anders dan je verwacht
 - o Voortplantingsgedrag:
 - baltsgedrag: gedrag dat vooraf gaat aan de paring, vaak “dansen”
 - paringsgedrag: het paren zelf
 - broedzorg: verzorgen van de eieren en jongen

Rangorde binnen de groep:

- alle rollen zijn duidelijk
- bij kippen heet dit de pikorde (kip die pikt is de baas over kip die gepikt wordt)
- soms imponeergedrag: laten zien wie de baas is
- dominant gedrag: de baas zijn
- verzoeningsgedrag: ‘goed-maak-gedrag’, ‘weer vriendjes zijn-gedrag’

Belangrijke afbeeldingen:

- enkele sociale gedragingen

Basisstof 5

Gedrag bij de mens door:

- erfelijke factoren
- leerprocessen (vooral tijdens de opvoeding)

Kenmerkend voor menselijk gedrag:

- is vaak sociaal
- van te voren nadenken voordat gedrag uitgevoerd wordt
- normen en waarden
- vaak volgens traditie / traditionele rolpatroon (bv. man- vrouw)
- gevoelig voor sleutelprikkels / supranormale prikkels (kijk bv. naar reclamespotjes)
- lijkt erg op gedrag in de dierenwereld (territorium, imponeren, dreigen, dominantie, overspronggedrag)
- gezichtsuitdrukking (mimiek, non-verbaal) erg belangrijk

Verschil menselijk gedrag – dierlijk gedrag:

- bij mensen meer gedrag door leerprocessen
- bij mensen meer gedrag aan de hand van afgesproken normen / waarden / regels / wetten